

«Опозиція», «Правда про кадетів», в яких виклав характеристику опозиційних партій та їх лідерів, визначив істинні цілі партій та їх руйнівну роль для російського суспільства. Це були вдалі політичні опуси, проте нічого спільного з попередньою літературною діяльністю автора не мали. Вони несли ідеологічне значення, але ніякої літературною значущості не мали.

Хто знає, що б чекало на І. Я. Гурлянда, якби він продовжив свою літературну чи наукову діяльність. Можливо не було б ні еміграції, ні смерті в забутті на чужині. Проте, історія не терпить умовного способу, і доля І. Я. Гурлянда склалася саме так, як він того прагнув. Він був «сірим кардиналом» при правлячій еліті – не визнаним і приреченим. А кар'єра його закінчилася так само стрімко, як і доля всієї імперії. В своєму останньому творі «На хресті», написаного вже в еміграції, він ніби підводив підсумок свого життя описуючи долю єврея – патріота Росії:

«Зима... Морози... А десь там,
В країні вигнання й страждань,
Серед тяжких поневірянь,
С дружиною у вигнанні Кон Абрам...» [5, с. 4].

Список використаних джерел

1. Арсеній Гуров. Из воспоминаний об А. Чехове / Арсеній Гуров // Театр и искусство. – 1904. – №28. – С.520–521.
2. Васильев Н. П. Оппозиция / Н. П. Васильев. – СПб., 1910. – 138 с.
3. Васильев Н. П. Правда о кадетях / Н. П. Васильев. – СПб., 1907. – 96 с.
4. Гиляровский В. А. Москва газетная. Друзья и встречи / В. А. Гиляровский. – М.: Наука и техника, 1989. – 385 с.
5. Гурлянд И. Я. На кресте (повесть в стихах) / И. Я. Гурлянд. – Париж, 1921. – 175 с.
6. Егоров С. А. Доктор полицейского права И. Я. Гурлянд / С. А. Егоров // Государство и право. – 2009. – №7. – С.72–76.
7. Лихоманов А. И. Я. Гурлянд и еврейский вопрос в России / А. Лихоманов // Вестник Еврейского университета в Москве. – 1993. – №4. – С.142–153.
8. Лушникова М. В. Вклад ученых Демидовского юридического лицея в развитие российской науки полицейского и административного права / М. В. Лушникова // Вестник ВГУ. – 2010. – №2. – С.354–363.
9. Чехов А. П. Полное собрание починений и писем в тридцати томах. Письма в двенадцати томах. Письма. Том 4. Январь 1890 – февраль 1892 / А. П. Чехов. – М.: Наука, 1976. – С.184–185.
10. Чукарев А. Г. Профессор И. Я. Гурлянд: история взлета и падения / А. Г. Чукарев, С. А. Егоров // Ярославская старина. – 1997. – №4. – С.33–41.

References

1. Arsenij Gurov. Iz vospominanij ob A. Chehove / Arsenij Gurov // Teatr i iskusstvo. – 1904. – №28. – S.520–521.
2. Vasil'ev N. P. Oppozicija / N. P. Vasil'ev. – SPb., 1910. – 138 s.
3. Vasil'ev N. P. Pravda o kadetah / N. P. Vasil'ev. – SPb., 1907. – 96 s.
4. Giljarovskij V. A. Moskva gazetnaja. Druz'ja i vstrechi / V. A. Giljarovskij. – M.: Nauka i tehnika, 1989. – 385 s.
5. Gurljand I. Ja. Na kreste (povest' v stihah) / I. Ja. Gurljand. – Parizh, 1921. – 175 s.
6. Egorov S. A. Doktor policejskogo prava I. Ja. Gurljand / S. A. Egorov // Gosudarstvo i pravo. – 2009. – №7. – S.72–76.
7. Lihomanov A. I. Ja. Gurljand i evrejskij vopros v Rossii / A. Lihomanov // Vestnik Evrejskogo universiteta v Moskve. – 1993. – №4. – S.142–153.
8. Lushnikova M. V. Vklad uchenyh Demidovskogo juridicheskogo liceja v razvitie rossijskoj nauki policejskogo i administrativnogo prava / M. V. Lushnikova // Vestnik VGU. – 2010. – №2. – S.354–363.
9. Chehov A. P. Polnoe sobranie pochinenij i pisem v tridceti tomah. Pis'ma v dvenadcati tomah. Pis'ma. Tom 4. Janvar' 1890 – fevral' 1892 / A. P. Chehov. – M.: Nauka, 1976. – S.184–185.

10. Chukarev A. G. Professor I. Ja. Gurljand: istorija vzleta i padenija / A. G. Chukarev, S. A. Egorov // Jaroslavskaja starina. – 1997. – №4. – S.33–41.

Mykhturnenko V. V., PG student, T. Shevchenko Chernihiv National Pedagogical University (Ukraine, Chernihiv), viktysia89@ukr.net

Public activity of professor I. Hurliand

The article deals with the figure of the «gray cardinal» of the policy of the Russian Empire at the end of the 19th and early 20th centuries – I. Hurliand. Characterized the beginning of scientific activity I. Hurliand in the Yaroslavl Demidov legal lyceum as a professor of police law. Specific features of public, literary and journalistic activity I. Hurliand in the 80–90's. XIX century. The main literary works of I. Hurliand, such as the novel «Caprice», 1895, «Career», 1896, «The Special World», 1897, «Characteristic features of poetry K. R», 1900, «On the Threshold», and many others. Creative cooperation with famous writers and publicists of the time is being explored: A. Chekhov, V. Gilyarovskij, A. Lipskerov, A. Suvorin. A brief description of the political opuses of I. Hurliand («Second Duma», «Opposition», «Truth about the Cadets»). The prerequisites for I. Hurliand from literary and scientific activity in the early twentieth century and the peculiarities of its rapid political take-off.

Keywords: empire, conservatism, journalism, review, feuilleton, opposition, opus.

* * *

УДК 929:624.04

Салата Г. В.,
кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри інформаційної, бібліотечної
та архівної справи, Київський національний
університет культури і мистецтв
(Україна, Київ), salaty@bigmir.net

НАУКОВО–ТЕХНІЧНА ШКОЛА ПРОФЕСОРА Л. Д. ПРОСКУРЯКОВА: ІВАН ПЕТРОВИЧ ПРОКОФ'ЄВ (1877–1958 РР.)

Зроблена спроба окреслити головні етапи наукової діяльності І. П. Прокоф'єва – визначного інженера шляхів сполучення, вченого в галузі будівельної механіки та мостобудування. Його наукове життя, військова та педагогічна діяльність пов'язані виключно із залізничним транспортом.

Метою статті є відтворення ключових віх професійної діяльності І. П. Прокоф'єва. Методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності та історизму. Висновки роботи полягають у констатації факту про достеменно не досліджений науково–педагогічний доробок вченого.

Ключові слова: І. П. Прокоф'єв, інженер шляхів сполучення, будівельна механіка, будівництво мостів, наука, техніка.

Наукові школи – специфічні творчі об'єднання вчених – мають величезний вплив на розвиток науки і техніки. Наразі історики науки і техніки звертають багато уваги на проблеми вивчення творчої діяльності колективів учених, створенню, становленню та розвитку наукових шкіл в науці. Це пояснюється зростаючим інтересом до генезису ідей, розвитку окремих наук і окремих наукових напрямів, особливої історії організації наукової діяльності, умов формування та пошуку оптимальних форм організації наукових досліджень.

Серед вітчизняних талановитих мостобудівників чи не найбільше підноситься фігура Лавра Дмитровича Проскуракова. Типовою рисою науково–технічної школи Л. Д. Проскуракова, у першу чергу, слід назвати стиль дослідження. Характеризуючи Л. Д. Проскуракова як засновника школи, слід відзначити, що між ним та його учнями і послідовниками постійно існував зв'язок, який полягав у передаванні знання та уміння, засвоєнні стилю дослідження і поданні його результатів.

Лавр Дмитрович виробив певний стиль у науковому співтоваристві – він працював, об'єднуючись з іншими інженерами–мостобудівниками. Власне тому він набув великої ваги, зібравши навколо себе найбільш активних, найбільш талановитих і перспективних інженерів шляхів

сполучення, чільне місце серед яких належить Івану Петровичу Прокоф'єву (1877–1958 рр.) – доктор технічних наук, професор Московського інституту інженерів залізничного транспорту, професор Тімірязєвської сільськогосподарської академії, заслужений діяч науки і техніки, генерал–директор колії і будівництва III рангу.

Історіографічні надбання окресленої проблеми, на перший погляд, чисельні і багатопланові: енциклопедичні, наукові, науково–популярні, біографічні, навчальні розвідки. Втім, історіографія носить описовий характер, часто калькуючи доробок попередників, не занурюючись у питання дослідження. Вище означене сформувало асиметрію історіографії та окреслює ряд невіршених раніше частин проблеми, яким присвячена публікація.

Згідно методики та методології історичних досліджень, головним та формуючим завданням роботи є виокремлення та стислий аналіз історіософії науково–педагогічної діяльності І. П. Прокоф'єва, на конкретних прикладах окреслено етапи професійного становлення вченого. Розвідка ґрунтується на використанні методів історико–хронологічного і порівняльного аналізу; логічного методу із залученням документальної та історіографічної бази напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених.

Метою дослідження є спроба виявити і окреслити хронологічну ретроспективу науково–педагогічної і практичної діяльності І. П. Прокоф'єва, аспектиалізувати та надати стислий аналіз напрацювань вченого і педагога, який був одним із учнів і представників науково–технічної школи Л. Д. Проскураєва.

Іван Петрович Прокоф'єв є автором численних проєктів мостів, архітектурних споруд. Його праці присвячені будівельній механіці, мостобудуванню та ряду підручників з будівельної механіки. Наукове життя, військова та педагогічна діяльність вченого пов'язані лише із залізницею.

У 1900 р. І. П. Прокоф'єв отримав від професора Л. Д. Проскураєва завдання – взяти участь у будівництві мосту через річку Аму–Дар'ю. Так Іван Петрович потрапив на станцію Чарджоу Закаспійської залізниці. Цей міст будувався за проєктом інженера генерал–майора Янутовського натомість тимчасового, який протягом 13 років 6 разів руйнувався повеннями.

Під час будівництва мосту Іван Петрович успішно справився з дорученими йому монтажними роботами та будівництвом струменеспрямовуючих захисних дамб. Власне тому діяльність студента Прокоф'єва отримала високу оцінку від керівника будівництва С. І. Ольшевського. До цього слід додати, що міст (розрахункова схема 13,5x25X66,9x13,5) було збудовано у специфічних умовах Середньої Азії всього лише за 3 роки, у чому значна заслуга І. П. Прокоф'єва.

Невдовзі, після запрошення Л. Д. Проскураєва, студент І. П. Прокоф'єв брав участь у проєктуванні двох унікальних аркових металевих мостів через Москву–ріку на Московській окружній залізниці – Андріївського і Краснохолмського. Тільки через 100 років ці мости були демонтовані, а їх прогонові споруди використані в якості пішохідних.

Після успішної діяльності на ниві будівництва означених мостів, згідно рекомендації Л. Д. Проскураєва, І. П. Прокоф'єв отримав запрошення товариства «Путіловські заводи» на роботу до Брянського рейкопркатного заводу. Продовжуючи свою практику, Іван

Прокоф'єв працював майстром, помічником начальника цеху металокопункцій. Фактично Іван Петрович, як початківць–інженер освоював на практиці технологію металообробки і виготовлення рейок. Згодом, на цьому заводі йому доручили керівництво збирання виготовлених прогонових споруд для залізничної магістралі Вологда–Вятка – великих мостів через річки Вятка, Вертлуга і Нія.

Вагомим для Івана Петровича виявився 1903 р. В цей час він розпочав самостійно проєктувати міст на окружній залізниці Москви. Проєкт мосту, який мав 12 сажнів (25,7 метри) був схвалений. І через якийсь час затверджений Міністерством шляхів сполучення як типовий для будівництва. В цей же час, згідно проєктів І. П. Прокоф'єва на Ярославській і Савеловській залізницях були побудовані пішохідні переходи.

Наступною індивідуальною роботою Івана Петровича стало будівництво трипрогонного перекриття вагонного депо в Перові (Москва), яке мало в собі пілоподібну решіткову ферму. Кожний прогін сягав 54 м. Консультація у академіка Г. П. Передерія дозволила І. П. Прокоф'єву застосувати таку схему: бокові прогони перекриття молодий інженер проєктував балковими, з консольним випусками для перекриття середньої міжколонної вузької частини. Усе перекриття – це дві ферми, з'єднані посередині шарніром [1].

У 1907 р. І. П. Прокоф'єв надрукував свою працю «Обробка, збирання і встановлення залізничних прогонових споруд», обсягом 400 сторінок. Ця праця була актуальною понад 20 років – у 1931 р. вона була перевидана, але вже як підручник для студентів вишів [2].

У 1910 р. в Берні (Швейцарія) відбувався Міжнародний залізничний конгрес. В Управлінні залізниць вирішили делегувати для участі у ньому І. П. Прокоф'єва, як знавця металевих мостів. Понад півтора року він відвідував заводи Франції, Бельгії, Німеччини і Англії, де знайомився зі станом мостобудівної промисловості, вивчав залізниці. Під час цього відрядження, у Брюсселі він запримітив новинку – виробництво металевих конструкцій з легованих сталей.

У 1914 р. І. П. Прокоф'єв опублікував свою ґрунтовну працю «Залізні мости. Обробка, збирання і встановлення металевих частин». Це було перше видання в Російській імперії, присвячене проблемам виготовлення конструкцій і монтаж металевих мостів. Основою для книги послужив значний досвід роботи Івана Петровича на Брянському заводі, а також знання, отримані за кордоном. В монографії викладені технологічні процеси виробництва мостових конструкцій на промислових підприємствах і збирання їх на будівельних майданчиках, заходи з удосконалення цих процесів. Книга стала цінним посібником для інженерів – мостовиків і студентів мостобудівної спеціальності. У 1931 р. дана монографія була перевидана ще раз.

Одночасно з викладанням у Московському інженерному училищі та Московському вищому технічному училищі І. П. Прокоф'єв викладав будівельну механіку у Московському сільськогосподарському інституті (наразі академія ім. К. А. Тімірязєва), де у 1923 р. його обрали професором кафедри «Будівельна механіка», а згодом він став деканом Інженерного факультету.

До речі, І. П. Прокоф'єв став першим професором серед вихованців Московського інженерного училища.

За керівництва Івана Петровича факультет перетворився на великий науковий і навчальний центр, який у 1930 р. перетворився на два інститути – «Механізації сільського господарства» і «Водний». В першому Іван Петрович зайняв посаду проректора з навчальної роботи, а в іншому створив першу в країні лабораторію з випробування металу для сільськогосподарської техніки та автомобілів.

Важливим є той факт, що результати досліджень І. П. Прокоф'єва з успіхом використовували профільні науково-дослідні інститути і великі промислові підприємства. До 1926 р. Лабораторія стала авторитетним науковим центром в машинобудуванні.

Особливою була і педагогічна діяльність І. П. Прокоф'єва. У 1914 р. він став завідувачем кафедри будівельної механіки Інженерного відділення Московського сільськогосподарського інституту. У викладацьких колах до нього відносилися з повагою, а лекції цінували. Згідно прохання Л. Д. Проскуракова він читав лекції в Московському інституті інженерів транспорту.

У 1918 р. більшовики викликали Івана Петровича до Наркомату шляхів сполучення і там він дав згоду працювати в комісії з відновлення зруйнованих під час громадянської війни мостів. Він їздив на Волгу і Сіверський Донець (в Україні), річку Каму. Через рік він став головним військовим експертом з відновлення залізниць фронту. Починаючи з 1921 р. діяльність московських вишів почала поступово налагоджуватися. В цей час вийшли постанови Совнаркому про правління, ректорів, деканів. І вже у 1925 р. І. П. Прокоф'єва обрали проректором сільськогосподарської академії (пропрацював тільки до 1928 р.).

У 1922 р. Івана Петровича обрали професором кафедри «Будівельна механіка», і Л. Д. Проскураков відразу доручив йому читати свій курс «Статика споруд». Поступово Л. Д. Проскураков зібрав на кафедрі будівельної механіки у МПТІ своїх талановитих учнів і послідовників. Окрім І. П. Прокоф'єва там працювали відомі вчені, учні Л. Д. Проскуракова – М. М. Філоненко–Бородич, В. І. Руднев, Є. О. Патон та ін.

Іван Петрович присвятив багато років підготовці та публікації свого підручника «Будівельна механіка». Основу підручника склали конспекти лекцій, прочитаних ним у сільськогосподарському інституті. До 1926 р. робота була завершена. Підручник з назвою «Теорія споруд» складався з трьох томів–розділів: першого – «Статично визначені системи», другого – «Переміщення і розрахунок підпирних стінок» і третього – «Статично невизначені системи» [3]. Підручник І. П. Прокоф'єва витримав 4 перевидання і довго залишався основним посібником для інженерів усіх спеціальностей. Протягом усього свого життя Іван Петрович допрацьовував і доповнював його, щоб мова матеріалу була струнка і зрозуміла студентам. Досі його підручник не можна порівняти з іншими підручниками такого плану.

Слід також згадати фундаментальну наукову монографію І. П. Прокоф'єва «Тиск сипучого тіла і розрахунок підпирних стінок» [4]. Монографія неодноразово перевидавалась.

Величезне навчальне, наукове і адміністративне навантаження не перешкодили Івану Петровичу розробити два цікавих проекти металевих мостів: у 1925 р. – міст з двома залізничними коліями через Сіверський Донець прогоном у 1208 м, у 1927 р. –

типову прогонову споруду для мостів прогоном у 156 м. Вони стали останніми у науково-технічній діяльності І. П. Прокоф'єва, тому що у 1930 р. було створено спеціальне управління з проектування при Народному Комісаріаті шляхів сполучення.

У грудні 1941 р. І. П. Прокоф'єв у своїй Лабораторії здійснював випробування зварних сполук на розірваних вибухами рейках. Працював Іван Петрович у МПТІ до 1954 р. Помер 23 вересня 1958 р., похований на Введенському кладовищі м. Москви. Головним змістом життя та діяльності І. П. Прокоф'єва стало створення вітчизняної наукової школи у сфері будівельної механіки – основи основ будь-якої інженерної роботи в галузі будівництва та архітектури.

Нарешті, науково-технічна школа Л. Д. Проскуракова, яскравим представником якої був І. П. Прокоф'єв, була не тільки хранителем традицій, а вогнищем інтенсивної концентрації творчої енергії і скоординованих зусиль вчених у процесі наукового пошуку, зародком нових точок росту науки та окремих її напрямів. Наукова школа Л. Д. Проскуракова не тільки генерувала ідеї і наукові відкриття, а й виховала декілька поколінь вчених, одним з яких і був Іван Петрович Прокоф'єв.

Список використаних джерел

1. Аверина В. С. Цепь памятников трудов и знаний. Краткий обзор инженерного, научного и исследовательского наследия Л. Д. Проскуракова (1858–1926) / В. С. Аверина // Проблемы культурного наследия в области инженерной деятельности. – Москва: Изд-во «Знание», 2001. – Вып.2. – С.170–190.
2. Прокофьев И. П. Обработка, сборка и установка металлических мостов. – 2-е изд., перераб. и доп. / И. П. Прокофьев. – Москва; Ленинград: Огиз-Гос. науч. техн. изд., 1931. – 383 с.
3. Прокофьев И. П. Теория сооружений. Статически определимые системы. С приложением атласа чертежей / И. П. Прокофьев. – Москва, 1926. – 400 с.
4. Прокофьев И. П. Давление сыпучих тел и расчет опорных стенок. – 4-е изд., доп. и перераб. / И. П. Прокофьев. – Москва; Ленинград: Госстройиздат, 1940. – 128 с.

References

1. Averina V. S. Cep' pamjatnikov trudov i znanij. Kratkij obzor inzhenernogo, nauchnogo i issledovatel'skogo nasledija L. D. Proskurjakova (1858–1926) / V. S. Averina // Problemy kul'turnogo nasledija v oblasti inzhenernoj dejatel'nosti. – Moskva: Izd-vo «Znanie», 2001. – Vyp.2. – S.170–190.
2. Prokof'ev I. P. Obrabotka, sborka i ustanovka metallicheskih mostov. – 2-e izd., pererab. i dop. / I. P. Prokof'ev. – Moskva; Leningrad: Ogiz-Gos. nauch. tehn. izd., 1931. – 383 s.
3. Prokof'ev I. P. Teorija sooruzhenij. Staticheski opredelimye sistemy. S prilozheniem atlasa chertezhej / I. P. Prokof'ev. – Moskva, 1926. – 400 s.
4. Prokof'ev I. P. Davlenie sypuchih tel i raschet podpornyh stенок. – 4-e izd., dop. i pererab. / I. P. Prokof'ev. – Moskva; Leningrad: Gosstrojizdat, 1940. – 128 s.

Salata H. V., candidate of historical sciences, senior lecturer of the Department of Information, Library and Archives, Kyiv National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), salaty@bigmir.net

Scientific school of Professor L. D. Proskuryakov: Ivan Petrovich Prokofiev (1877–1958)

The publication attempts to outline the main stages of scientific activity of I. P. Prokofiev – the outstanding engineer of Railways, scientist in the field of structural mechanics and bridge building. His academic life, military and educational activities tightly related to railway transport.

The methodological background of the study is the general principle of objectivity and historicism. The author concludes that scientific and pedagogical heritage of the scientist has not been accurately studied.

Keywords: I. P. Prokofiev, railway engineer, structural mechanics, bridge construction, science, technology.

* * *